

Коваль Анастасія Станіславівна,

Інститут мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка,

б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02152

ORCID id 0000-0001-5622-3391

ГЕРМЕНЕВТИЧНЕ КОЛО У ФОРМУВАННІ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано праці науковців з питань становлення та розвитку герменевтичного підходу в філософському, психологічному та логіко-гносеологічному контекстах. Розкрито сутність поняття «герменевтичне коло» як одного з основних принципів герменевтичного підходу. Наведено приклади трактування принципу герменевтичного кола різними науковцями. Визначено особливості застосування принципу герменевтичного кола у процесі формування методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: герменевтичне коло, герменевтичний підхід, майбутній вчитель музичного мистецтва, методична культура.

Коваль А.С.

Герменевтический круг в формировании методической культуры будущего учителя музыкального искусства

В статье проанализированы труды ученых по вопросам становления и развития герменевтического подхода в философском, психологическом и логико-гносеологическом контекстах. Раскрыта сущность понятия «герменевтический круг» как одного из основных принципов герменевтического подхода. Приведены примеры трактовки принципа герменевтического круга различными учеными. Определены особенности применения принципа герменевтического круга в процессе формирования методической культуры будущего учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: герменевтический круг, герменевтический подход, будущий учитель музыкального искусства, методическая культура.

Koval A.S.

Hermeneutic circle in development of methodological culture of future music teacher

This article is devoted to the studying hermeneutic circle in the development of methodological culture of future music teacher. Under the conditions of globalization processes, tendencies of convergence of world cultures improvement of culturological training of student youth requires new approaches, in particular, culturological training of students of pedagogical specialties. The task of pedagogical education is to develop a teacher as a specialist and as a person of high culture, who has a special positive effect on the personality of school student.

This article analyses the works of scientists dedicated to the issues of establishment and development of the hermeneutic approach in philosophical, psychological, and logical and gnosiological contexts. It is defined the essence of the concept of "hermeneutic circle" as one of the basic principles of the hermeneutic approach. There have been provided the examples of interpretation of the principle of hermeneutic circle by various scientists.

Hermeneutic approach is applied in sciences such as pedagogy, psychology, economics, sociology etc. In pedagogical science the hermeneutic approach at the level of conceptual use was elaborated by A. Zakirova. She introduced the term "pedagogical hermeneutics".

Hermeneutic circle as a principle of text understanding is based on the interrelation of the part and the whole. Understanding of the whole consists of the understanding of the individual parts, and understanding of the parts requires understanding of the whole. The concepts of the part and the whole

are correlated: the text is a part concerning the whole creative activity of the author, which in its turn is a part of the particular genre or literature in general, as well as the part of spiritual life and biography of the author. The idea of hermeneutic circle means also that there is no understanding of the text without certain prerequisites: understanding is preceded by some idea of what is yet to understand. There have been determined the peculiarities of the use of the principle of hermeneutic circle in the development of methodological culture of the future teacher of musical art. In light of hermeneutical trends, the penetration of which in the realm of musical art can be traced quite clearly, the use of the hermeneutic circle principle in the development of methodological culture of the future teacher of musical art appears not only in the narrow interpretation of the particular phenomenon or group of phenomena, but much wider — as a means of learning and understanding of the worldview by a person.

Key words: hermeneutic circle, hermeneutic approach, future music teacher, methodological culture.

© Коваль А.С., 2017

Вступ. Сучасна освіта передбачає не лише запам'ятовування інформації, але й аналіз, розуміння та інтерпретацію. Серед розмаїття підходів до вивчення тексту герменевтичний є одним з найголовніших, оскільки він передбачає розкриття смислів тексту, а отже, і його розуміння.

Огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. У сучасній науковій практиці герменевтичний підхід найчастіше вивчається у філософському, логіко-гносеологічному (А. Абдулін, Л. Беляєва, О. Бодальов, С. Гусев, В. Знаков, Л. Іонін, О. Ковалевська, С. Квіт, С. Кримський, А. Михайлов, В. Нішанов, Г. Тульчинський, А. Славська та ін.) та психологічному контекстах (А. Брудний, Н. Петров, Е. Юркевич, Е. Шульга та ін.).

В останні роки зросло зацікавлення герменевтичним підходом в педагогічній теорії (Д. Ануфрієва, А. Брудний, М. Бершадський, Г. Васянович, А. Закірова, О. Клякіна, Д. Назаров та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні герменевтичного кола як основного принципу герменевтичного підходу та його особливостей у процесі формування методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнотеоретичних та методологічних положеннях філософії, психології та педагогіки щодо застосування герменевтичного підходу та герменевтичного кола, зокрема, у формуванні методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. Для реалізації поставленої мети застосовувалися методи теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури, синтез, систематизація, узагальнення).

Результати дослідження та обговорення. Як відомо, герменевтика — це мистецтво інтерпретації. Трансформуючись у філософську дисципліну, вона згодом стала методом, що заснований на рефлексії і сприяє визначенню ролі й місця особистості у навколишньому світі. Інтегративна функція герменевтики у процесі змін у системі освіти, зокрема у професійній діяльності,

забезпечує не тільки адекватне сприйняття та актуалізацію цих змін, але й опосередкування досвіду транскультурних традицій світової освіти. Герменевтика як наука на основі історико-культурного досвіду дає змогу виробити нові стратегії інтерпретації, тим самим допомагаючи у формуванні інтерпретаційної культури. Виходячи з позиції «історично-дієвої свідомості», герменевтика допомагає інтегрувати текст у сучасність, ураховуючи історичний характер мислення інтерпретатора.

Герменевтика характеризується наявністю суттєвої риси — інверсії, спрямованої на виявлення авторської думки; при цьому інтерпретація повинна бути коректною, тобто адекватною авторському задуму. Таку герменевтику називають реконструктивною, а її найважливішими процедурами вважають конгеніальність, транспозицію, порівняння, учування, переживання, вторинне переживання тощо [10].

Герменевтичний підхід застосовується в таких науках, як педагогіка, психологія, економіка, соціологія та ін. У педагогічних дослідженнях одним із засновників герменевтичного підходу вважається тюменська академічна школа педагогіки на чолі з академіком В. Загвязінським. У педагогічній науці герменевтичний підхід на рівні концептуального використання конкретизувала А. Закірова, вона ж ввела термін «педагогічна герменевтика». Педагогічну герменевтику науковець трактує як теорію і практику глумачення та інтерпретації педагогічних знань, зафіксованих у різних видах писемних текстів, що відображають уявлення про педагогічну реальність (людину як суб'єкта творчого саморозвитку, цілі, механізми, принципи, зміст, методи і форми виховання й самовиховання); має за мету найбільш повне осмислення і глибоке розуміння цих знань з урахуванням соціально-культурних традицій, рефлексивного осмислення емоційно-духовного досвіду людства та особистого духовного досвіду суб'єкта розуміння [4].

Виокремлення у педагогіці герменевтичного напрямку потребує осмислення даного феномену на основі сформованих у сучасній

психологопедагогічній науці концепцій, серед яких:

— культурно-історична теорія розвитку психіки людини Л. Виготського;

— психологічне вчення про взаємозв'язок мови і свідомості А. Лурії;

— теоретичне обґрунтування єдності свідомості та діяльності С. Рубінштейна;

— діалогічна концепція М. Бахтіна, яка дає підстави зазначити, що діалог є необхідною передумовою існування культурного простору [1].

Логіка освоєння втіленого в навчальних і наукових текстах педагогічного знання з використанням герменевтичного підходу метафорично позначається як герменевтичне коло і є перекладом уявного змісту в знакову форму, в мовне вираження. Принципової важливості при роботі з педагогічними текстами набуває вироблення навичок науково-педагогічної рефлексії [5, 34].

Герменевтичне коло — принцип розуміння тексту, що ґрунтується на взаємозв'язку частини і цілого. Розуміння цілого складається з розуміння окремих частин, а для розуміння частин необхідним є розуміння цілого. Частина і ціле — поняття співвідносні: текст є часткою щодо всієї творчості автора, яка, в свою чергу, є часткою певного жанру або літератури загалом, а також духовного життя і біографії автора. Ідея герменевтичного кола означає також, що неможливе розуміння тексту без певних передумов: розумінню вже передують певне уявлення про те, що ще треба зрозуміти. Первинне розуміння є налаштуванням на певну «хвилю», попереднім нарисом смислу, очікуванням від тексту того, що відповідає уявленням про його зміст і сенс. Процес розуміння смислу виявляє себе як розробка попереднього розуміння та його подальший перегляд. Зміст «перед-розуміння» визначається і традицією гуманітарної культури, і самою мовою. Буття, яке може бути зрозумілим, вважають герменевтикою, є мовою. Таким чином, світ мови стає в герменевтичній філософії достеменним виявом буття загалом.

Уперше ідею кола висвітлює Г. Гегель. Він наголошує, що в ідеї кола виражено протиріччя: щоб пізнавати, необхідно заздалегідь знати, що таке пізнання, бачити його суть, тобто вже пізнавати. Вчений пояснює свою позицію тим, що шлях до науки вже і є наука. Тут простежується зіставлення частин і цілого: як наука і шлях до неї, так і слово в контексті фрази, фраза в контексті абзацу, який стає зрозумілим в контексті твору в цілому. Таким чином, розуміння твору в цілому неможливе без розуміння його частин [3].

Однак Ф. Шлейермахер розумів принцип кола як постійну зміну напрямків руху по колу, від частин до цілого і в зворотній послідовності, так до нескінченності уточнення істини, до нескінченності інтерпретації [9, 146].

Пізніше думку про те, що неправильно розуміти герменевтичне коло як діалектику частин і цілого, як вважала колишня герменевтика, висловив Г.-Г. Гадамер. Він описує коло розуміння як історичну діалектику положень і їх «перед-розуміння». Він є не методологічним, а онтологічним кругом між живою традицією і її інтерпретаціями. Г.-Г. Гадамер наголошує більше на зближенні, ніж на дистанціюванні, більше на довірі, ніж на сумнівах, більше на неперервності, ніж на перервності [6, 36].

І, нарешті, у М. Хайдеггера герменевтичне коло перетворюється на замкненість процесів розуміння і пояснення. Суть його позиції така: щоб «зрозуміти» щось, це треба пояснити, а пояснення можливе тільки через «розуміння» понять, термінів і слів [8, 257].

Виходячи з герменевтичного вчення, розуміння виступає фундаментальною основою кожного з етапів процесу інтерпретації музичного твору. Спираючись на принцип герменевтичного кола, відповідно до якого людське пізнання відбувається як взаємний перехід, взаємозумовленість і взаємодоповнюваність осягнення цілого і частин цього цілого, слід визначити такі етапи процесу інтерпретації музичного твору:

1) первинне осягнення смислу об'єкта пізнання (музичного твору) як нерозчленованої цілісності (синкретиз), яке відбувається на основі передзнання, або передрозуміння;

2) деталізація, уточнення змісту окремих частин об'єкта пізнання і об'єкта як цілісності (аналіз), які спрямовані на поглиблення розуміння його смислових аспектів;

3) продукування якісно нової цілісності об'єкта пізнання, смисл якого набуває нового розуміння (синтез) [7, 17].

Ми погоджуємось з думкою В. Кременя стосовно того, що в «умовах глобалізаційних процесів, тенденцій зближення світових культур нових підходів вимагає поліпшення культурологічної підготовки студентської молоді, зокрема студентів педагогічних спеціальностей. Завдання педагогічної освіти — це формування вчителя як фахівця і як людини високої культури, яка має особливий позитивний вплив на індивідуальність учня» [2, 103]. Необхідність удосконалення освітньої сфери актуалізує потребу у підготовці вчителя музичного мистецтва як творчої особистості з високим рівнем професійної, педагогічної та методичної культури.

Формування методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва — складний, тривалий та послідовний процес, який відбувається під впливом різних факторів: *зовнішніх* (сучасні досягнення педагогічної науки та розвиток освітньої практики, рівень методичної культури педагогічної спільноти, розвиток додаткової професійної освіти педагогів) та *внутрішніх*

(значимі для вчителів норми та цінності, особистісні якості та внутрішні потреби вчителя, рівень професійно-педагогічної (базової) освіти вчителя, особистий досвід методичної діяльності, зусилля вчителя в професійній самоосвіті).

Методична культура майбутнього вчителя музичного мистецтва, яка є складовою його професійної культури, проявляється та розвивається безпосередньо у процесі методичної діяльності вчителя.

До одного з найважливіших чинників взаємодії смислових контекстів студента і викладача, на думку О. Олексюк, належить подолання герменевтичного кола: розуміння мистецького твору потребує не лише вміння розкрити кожну семіотичну одиницю тексту, а й знання принципів їх поєднання та смислу усієї фрази, сприймаючи її у контексті твору та культури в цілому. У межах цілого розкривається значення кожного елемента мистецького твору [7, 30]. Ми розуміємо процес подолання герменевтичного кола як системне явище, коли вчитель, аналізуючи кожний з елементів системи, визначає їх особливості, знаходить логічні зв'язки, цим самим досягає нові знання та «виходить за межі герменевтичного кола». На кожному новому витку герменевтичного кола вчитель розширюватиме свої знання, які ґрунтуються на отриманих раніше.

Структура методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва містить такі компоненти: *ціннісно-мотиваційний*, що має за мету формування світогляду, моральних якостей особистості, поглядів та переконань; *когнітивний*, що передбачає знання предметів мистецького циклу, системи методів, прийомів та засобів навчання; *творчо-діяльнісний* — розвиток творчості майбутніх вчителів музичного мистецтва, формування творчої креативної особистості; *рефлексивний*, що передбачає підготовку до духовно-творчої самореалізації майбутнього вчителя музичного мистецтва, уникнення шаблонності та стереотипізації у професійній діяльності.

Застосування принципу герменевтичного кола у формуванні методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва означає,

що ми формуємо всебічно розвинену особистість педагога, а сам процес формування методичної культури залежатиме від різних факторів та складових. Формуючи світогляд та моральні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва, ми також виховуємо в нього бажання розвиватися та вчитися новому, розширювати свій кругозір. Цей процес сприятиме засвоєнню ґрунтовних знань не лише з обраної спеціальності, а й поза її межами. Знання та розуміння методів, принципів та прийомів роботи з дітьми допоможуть майбутньому вчителю музичного мистецтва правильно розставляти пріоритети під час навчання учнів, добирати саме ті форми і методи роботи, які забезпечать засвоєння нових знань в учнів та розвиватимуть їх. Розвиток творчої креативної особистості забезпечить відхід від стереотипів у процесі навчання, допоможе майбутньому вчителю музичного мистецтва знаходити нові можливості, підходи, незвичайні методи навчання і тим самим сприятиме саморозвитку самого вчителя.

Саме у процесі поєднання вищезазначених структурних компонентів та їх якісного втілення в освітній процес ми можемо говорити про формування методичної культури майбутнього вчителя. І саме тому застосування принципу герменевтичного кола є одним з найважливіших факторів формування методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, адже лише розуміючи кожен із структурних компонентів ми можемо встановити зв'язки між ними і отримати нові знання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що у світлі герменевтичних тенденцій, проникнення яких у сферу музичного мистецтва простежується досить чітко, застосування принципу герменевтичного кола у формуванні методичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва постає не тільки у вузькому тлумаченні даного конкретного явища чи групи явищ, а набагато ширше — як засіб пізнання й розуміння особистістю світу (навколишнього і внутрішнього).

ДЖЕРЕЛА

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества [Текст] / М.М. Бахтин. — М., 1979. — 423 с.
2. Вища освіта України: Стан та тенденції / за ред. В.Г. Кременя. — К., 2000. — 225 с.
3. Гегель Г.В.Ф. Наука логики. Т. 1 / Г.В.Ф. Гегель. — М. : Мысль, 1970. — 501 с.
4. Закирова А. Теоретические основы педагогической герменевтики / А. Закирова. — Тюмень : Изд-во ТюмГУ, 2001. — 152 с.
5. Закирова А.Ф. Теоретические основы педагогической герменевтики и варианты ее реализации в научно-образовательной практике / А.Ф. Закирова // Образование и наука. — 2012. — № 6. — С. 19–42. — DOI: 10.17853/1994-5639-2012-6-19-42.

6. *Коткавірта Ю.* Філософська герменевтика Х.Г. Гадамера / Ю. Коткавірта ; переклад Т.Б. Маркова // Герменевтика і деконструкція / під ред. В. Штегмайера, Х. Франка, Б.В. Маркова. — СПб., 1999. — С. 47.
7. *Олексюк О.М.* Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : кол. моногр. / О.М. Олексюк, М.М. Ткач, Д.В. Лісун. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 164 с.
8. *Хайдеггер М.* Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В.В. Бибихина. — Х. : Фолио, 2003. — 503, [9] с. — (Philosophy). — ISBN 966-03-1594-5.
9. *Шлейермахер Ф.* Герменевтика / Ф. Шлейермахер. — СПб., 2002. — 242 с.
10. *Шпет Г.Г.* Герменевтика и ее проблемы / Г.Г. Шпет. — М., 2005. — 266 с.

REFERENCES

1. *Bakhtin M.M.* Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of Verbal Art]. M.M.Bakhtin. — М., 1979. — 423 s.
2. *Vyshcha osvita Ukrainy: Stan ta tendentsii* [Higher Education of Ukraine: Status and Trends]. Under the editorship of V.H. Kremen. — К., 2000. — 225 p.
3. *Gegel G.V.F.* Nauka logiki [Science of Logic]. Т. 1 / G.V.F. Gegel. — М. : Mysl, 1970. — 501 s.
4. *Zakirova A.* Teoreticheskie osnovy pedagogicheskoi germenevtiki [Theoretical Bases of Pedagogical Hermeneutics]. Zakirova A. — Tiumen : Publishing house of Tiumen State University, 2001. — 152 p.
5. *Zakirova A.F.* Teoreticheskie osnovy pedagogicheskoi germenevtiki i varianty eio realizatsii v nauchno-obrazovatelnoi praktike [Theoretical Bases of Pedagogic Hermeneutics and Its Implementation Versions in Educational Practices]. A.F. Zakirova / Obrazovanie i nauka. — 2012. — № 6. — S. 19–42. — DOI: 10.17853/1994-5639-2012-6-19-42.
6. *Kotkavirta Yu.* Filosofskaia germenevtika Kh.G.Gadamera [Philosophical Hermeneutics by H.G. Gadamer]. Yu. Kotkavirta (perekhod Markovoi T.B.). // Germenevtika i dekonstrukciia [Hermeneutics and Deconstruction]. Under the editorship of Shtegmaier V., Franko H., Markova B.V. — SPb., 1999. — S. 47.
7. *Oleksiuk O.M., Tkach M.M., Lisun D.V.* Hermenevtychnyi pidkhid u vyshchii mystetskii osviti: kolekt. monohraf. [Hermeneutic Approach in Higher Art Education: multi-authored monograph]. O.M. Oleksiuk, M.M. Tkach, D.V. Lisun — К. : Kyiv. Borys Grinchenko University, 2013. — 164 s.
8. *Heidegger M.* Bytie i vremia [Being and Time]. M. Heidegger; transl. from German by V.V. Bibikhin. — Kharkiv: «Folio», 2003. — 503, [9] s. — (Philosophy). ISBN 966-03-1594-5.
9. *Shleiermacher F.* Germenevtika [Hermeneutics]. F. Shleiermacher. — SPb., 2002. — 242 s.
10. *Shpet G.G.* Germenevtika i eio problemy [Hermeneutics and Its Issues]. G.G. Shpet. — М., 2005. — 266 s.